

Práce bývalého rektora Masarykovy univerzity Petra Fialy zveřejňuje k příležitosti 100. výročí založení Masarykovy univerzity jeho proslovy a vystoupení z let 2005 až 2019. V 33 chronologicky řazených textech, které jsou rozděleny do dvou částí, se práce tematicky zaměřuje na poslání, ideu, funkci a proměnu univerzit, na význam vzdělávání a vědecké práce, vztah státu, politiky a společnosti ke vzdělávání, postavení vysokých škol v českém vzdělávacím a politickém systému i na samotnou Masarykovu univerzitu.

V první části souboru s názvem *Vysoké školy v České republice: poslání a výzvy v čase změn* se autor zabývá širokou škálou problémů. Jedním z nich jsou např. proměny univerzit a jejich prostředí. Univerzity jsou v současné době nuceny se více orientovat na využitelné vědění a ve vzdělání se musejí zaměřovat na dovednosti a techniky, které lze využívat na pracovním trhu, nikoliv na poznání jako takové. Další výzvou, které vysoké školy dnes čelí, je např. potřeba diferenciacie vysokoškolského systému tak, aby existovaly školy nabízející nejvyšší vědeckou úroveň a vedle nich školy nabízející vzdělání v širším měřítku. Problémem je i nezbytnost evaluace a sledování kvality, což se stává nezbytnou součástí existence univerzit, protože bez hodnocení kvality nemohou plnit funkce, které jsou po nich společností požadovány. Důležitým bodem je i rozvíjení nových forem financování, neboť spoléhání na státní financování se ukazuje jako nedostatečné. Na financování univerzit se musejí podílet i další subjekty, např. studenti nebo soukromí sponzoři. Lze zmínit i potřebu profesionalizace řízení univerzity – na profesionálně řízených světových univerzitách se vědci těší akademické volnosti a prostoru pro své bádání na rozdíl od těch, které jsou často něčím mezi státním úřadem a samosprávným družstvem a kde jsou vědci vystaveni nejružnějším administrativním úkonům. V jednom z textů se autor zamýšlí také nad postavením a úkoly profesorů vysokých škol. Před každým z profesorů stojí úkol být excelentními vědci, vynikajícími pedagogy a na veřejnosti viditelnými intelektuály.

Autor se dotýká také tradičního modelu univerzity jakožto elitního společenství, který se začal měnit už na konci šedesátých let, a to do značné míry revolučně. Skutečná eroze tradičního modelu nastala až v posledních dvaceti letech, s čímž souvisí vzrůst počtu studentů, neboť univerzity a jiné vysoké školy vzdělání nenabízejí jen úzké elitní skupině, ale stále vzrůstajícímu počtu studentů. Dochází také k proměně funkce studia a jeho kvality – studium by mělo umožnit získání poznatků, které lze využívat na pracovním trhu. Univerzity procházejí změnami také ve vědecké oblasti, neboť stále větší náklady spojené s výzkumem nelze hradit z veřejných zdrojů. Roli zde musí hrát také soukromý kapitál, který však nemá zájem o základní výzkum, ale usiluje o získání bezprostředně aplikovatelných výsledků. Mimořádného významu nabývá důraz na rozvíjení vztahů univerzity s okolím. Univerzity musejí přistoupit k novému modelu práce s veřejností, informovat veřejnost o výsledcích vědecké práce a také pracovat s absolventy. Dalším z témat zde probíraných je svoboda výzkumu a vysoké školy. Obvykle se uvádí 5 faktorů, které omezují svobodu vědecké práce (např. právní regulace). Univerzity se musejí pokoušet o transfer vědění, musí se snažit o aplikovatelnost výsledků své vědecké práce ve všech vědních oborech.

Usilí o proměny vysokoškolského systému a reformu vysokých škol může být úspěšné pouze tehdy, pokud mu stát vytvoří rámcové podmínky. Týká se to také absence kritérií pro hodnocení kvality vysokých škol, což by mělo vliv např. na financování. Jakýkoliv

pokus rozdělovat peníze v soutěži založené na kvalitě narazil na rezistenci celého prostředí. Prostředky se rozdělují podle několika jednoduchých kvantitativních kritérií doplněných složitými koeficienty. Všechny výše uvedené skutečnosti jsou výsledkem absence realistické vysokoškolské a vědní politiky a nedostatku konzistentního politického rozhodování. Česká vysokoškolská politika postrádá obsah, kontinuitu i realizaci vlastních cílů. Nastala doba, kdy není potřeba reformy jednotlivé instituce, ale kdy je nutno reformovat celý systém terciárního vzdělávání. Univerzity potřebují svobodu, diferenciaci, stálost pravidel, přiměřenou průhlednost rozdělování financí, zvyšování objemu financí a jejich efektivní distribuci podle definovaných cílů. Pro jejich rozvoj není důležitá regulace a státní zřízení, ale naopak posilování jejich autonomie a diverzity a vytváření vhodného stimulačního prostředí.

Autor se dotýká i problematiky humanitních a sociálních věd, které prožívají na rozdíl od jiných vědních disciplín složité období, zvláštní krizi a znejistění. Humanitní vědy čelí obecně, přinejmenším v Evropě, několika společným problémům – funkce vědy a jejich disciplín se mění, stejně tak i role intelektuálů a vzdělavců a úloha univerzit. Problém humanitních věd je závislý na struktuře společnosti, v neposlední řadě se jedná o problém evropský. Řešením je, že humanitní vědy musí ve veřejné debatě sebevědomě ukázat, vysvětlit a obhájit svoji funkci. Humanitní vědci musejí obhajovat specifika svých disciplín, je nutno kriticky dbát na kvalitu jednotlivých oborů.

Prostor zde dostala i otázka významu a postavení soukromých vysokých škol. V evropských podmínkách je české soukromé vysoké školství specifickým fenoménem, jehož význam však v posledních letech postupně narůstá. Soukromé vysoké školství je totiž v současnosti sektorem typickým pro transformující se a dynamicky se rozvíjející systémy. Je nutné, aby rozvoji a poslání soukromých vysokých škol byla věnována veřejná a také politická pozornost, aby soukromé školy byly považovány za organickou součást systému terciárního vzdělávání. Vysokoškolský zákon z roku 1998 umožnil vytvořit soukromému školství vcelku dobré podmínky. Soukromé vysoké školy byly schopny dobře reagovat na poptávku, reakcí na nedostatečnou kapacitu českého vysokoškolského systému byl pak kvantitativní rozvoj soukromých vysokých škol. Přesto se podařilo vytvořit několik soukromých univerzit, které jsou z hlediska kvantity (a možná i kvality) srovnatelné s řadou veřejných univerzit s delší historií působení. Soukromé vysoké školy jsou schopny řadu vzdělávacích služeb poskytovat rychleji, flexibilněji a levněji než veřejné instituce.

Závěrečný text první části diskutuje o hájení společných zájmů českých vysokých škol formou České konference rektorů. Tato společnost důsledně reprezentovala zájmy vysokých škol, usilovala ochránit je před nejhrošími nápady a současně přesvědčivě vysvětlovat politikům, ale i podnikatelům a veřejnosti, že bez dobrých vysokých škol nemá Česká republika budoucnost.

Ve druhé části knihy s názvem *Masarykova univerzita: Na cestě novým stoletím ke svému století* se autor zabývá konkrétnějšími tématy, jako je Masarykova univerzita, respektive další brněnské vysoké školy.

Masarykova univerzita prošla v uplynulém období velkým extenzivním rozvojem při současném úsilí o zachování nezbytných standardů, což jí zajistilo přední postavení v systému českých vysokých škol. Kvantitativní rozvoj nelze úplně zastavit, je nutné jej doplnit dynamickým intenzivním rozvojem, který přinese stabilizaci, ale nikoliv stagnaci.

Kvalitativní rozvoj musí umožnit, aby se univerzita mohla rozvíjet v důležitých oblastech, jako např. zaměření na získávání zahraničních projektů nebo oblast celoživotního vzdělávání.

Autor zde uvádí příklad, jak univerzity ovlivňují regiony. Brněnské univerzity přitahují kvalitní podnikatelské subjekty, ale samy jsou také velkými „firmami“, neboť zaměstnávají několik tisíc pracovníků. Jejich absolventi mají dobré uplatnění na trhu práce. Brněnské univerzity se staly předními výzkumnými institucemi a v řadě oborů snesou nejpřísnější mezinárodní srovnání, patří také k významným investorům a ovlivňují tvář města. S ohledem na tyto skutečnosti začaly brněnské vysoké školy a další výzkumné instituce v čele s Masarykovou univerzitou a Vysokým učením technickým připravovat projekt Středoevropského technologického institutu (CEITEC), který propojuje biomedicínský a materiálový výzkum a je spjat s praxí.

Autor se zmiňuje o nutnosti spolupráce mezi univerzitami a středními školami. Masarykova univerzita zahájila v roce 2006 projekt Partnerství ve vzdělávání, který umožňuje iniciovat, organizovat a také financovat řadu aktivit zaměřených na středoškolské studenty a pedagogy a který vytváří vazbu mezi vybranými partnerskými středními školami a univerzitou.

V závěrečném textu autor hovoří o nutnosti chránit a rozvíjet univerzity, neboť se na nich rozhoduje o budoucnosti České republiky, zda bude vzdělanou, kritickou, otevřenou společností, zda bude mít kvalifikované a vzdělané lidi, zda bude moci držet krok s ostatními zeměmi v poznávání a inovacích.

Kniha zachycuje a vyjadřuje základní výzvy, diskuze a zápasy, kterými české vysoké školy procházely a do značné míry ještě procházejí. I když byly texty, jejichž autorem je osobnost znalá poměrů a problémů českých univerzit, proslovovány u mnoha slavnostních příležitostí, jsou kritickými příspěvky k diskusi o problematice soudobého českého vysokého školství. Publikace je vhodná nejen pro akademické pracovníky či vysokoškolské studenty, ale i pro širší veřejnost, respektive pro všechny, kdo chtějí získat základní přehled o problémech současného vysokého školství.

Michal Továrek

doi: 10.14712/23365730.2022.14